

Organik Vadi Olma Yolunda “Doğu Karadeniz Bölgesi”

Mustafa YILDIRIM^{1*}
Bahri BAYRAM²

Halil YOLCU²
Özgün KALKIŞIM³

Vecihi AKSAKAL²
Faik KANTAR⁴

- ¹⁾ Gümüşhane Üniversitesi, Organik Tarım Uygulama ve Araştırma Merkezi
²⁾ Gümüşhane Üniversitesi, Kelkit Aydın Doğan MYO
³⁾ Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane MYO
⁴⁾ Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fak., Tarımsal Biyoteknoloji

*Sorumlu Yazar:

E-posta: myildirimkm@gmail.com

Geliş Tarihi: 05 Mayıs 2012

Kabul Tarihi: 06 Temmuz 2012

Özet

20. yüzyılın ortalarında başlayan yeşil devrim ile bitkisel ve hayvansal üretimde yoğun üretim tekniklerinin kullanımı tarımda önemli verim artışları sağlamıştır. Verimi artırmak amacıyla kullanılan aşırı kimyasal girdiler toprağı, suyu ve havayı kirletmiş, ekosistemi tehdit ederek çevre ve insan sağlığının hızlı bir şekilde bozulmasına neden olmuştur. Bu yüzden, dünyanın birçok yerinde ve ülkemizin batı ve güney bölgelerinde tarımsal açıdan sürdürülemeyen bir gelişmenin eşğine gelinmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi, tarımsal amaçlı kimyasal girdi kullanımı ve çevreyi tehdit eden türden sanayileşmenin en az olduğu bölgelerden biridir. Bununla birlikte, Doğu Karadeniz Bölgesi farklı coğrafik yapısı, korunmuş zengin flora ve faunası yanında kültür bitkisi çeşitliliği ile organik tarım açısından önemli bir potansiyele sahiptir. 2010 yılı verilerine göre, organik tarımla uğraşan çiftçi sayısının ülke genelinin %5.4'ünü (2.289 çiftçi) oluşturduğu Doğu Karadeniz Bölgesi, süt ve süt ürünleri, çay, fındık, kivi, yem bitkileri ve bal gibi ürünlerin organik üretiminde ülke genelinde lider konumdadır. Ayrıca, yeşil coğrafyası, temiz suları ve çok sayıda yaylası ile Türkiye'nin eko-turizm yapılabilecek yerlerinin başında gelmektedir. Bölge, mevcut yapısı, organik bitkisel ve hayvansal üretim potansiyeli ile gelecekte Türkiye'nin organik vadi olma yolunda en önemli adaydır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Karadeniz Bölgesi, organik, bitkisel, hayvansal, üretim

GİRİŞ

Türkiye, coğrafi yapısından dolayı farklı iklimlere ve ekolojik koşullara sahip olması nedeniyle tarımsal üretimde ürün çeşitliliği ve miktar yönünden büyük bir potansiyele sahiptir. Sahip olunan bu mevcut kaynakların akılcı ve planlı kullanılması, uluslararası rekabet ortamında sürdürülebilir şekilde varlığını kanıtlanması, mevcut şartlara uyum gösterebilen politika seçeneklerinin belirlenmesi ve uygulanması ile mümkün olacaktır. Mevcut durumun bölgeler bazında ele alınması ile sahip olunan kaynakların gerek ulusal gerekse uluslararası rekabet açısından daha verimli değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Bölgeler için yapıcı politikaların belirlenmesi ve harekete geçirilmesinde her bölge için kaynak niteliği taşıyan ve kılavuz görevi görecek olan projelerin hazırlanması gerekliliği ön plana çıkmaktadır [1]. Bölge ile ilgili olarak, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2007 yılında TR90 Kodu ile Doğu Karadeniz Bölgesi Tarım Master Planı hazırlanmıştır. Master Planı'nda “tarımsal üretim sistemi” içerisinde, bölgedeki bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretiminin yanı sıra “iyi tarım” ve “organik tarım” gibi yeni uygulamalara ve “tarımsal pazarlama sistemlerine” yer verilmiştir [1].

Dünyada 120 ülkede 37.2 milyon hektar alanda organik tarım yapılmaktadır [2, 3]. Her geçen gün organik tarım

konusunda arz ve talep artmaktadır. Avrupa Birliği Ülkeleri'nde 2005-2010 yılları arasında mevcut alanın %40'ının organik tarıma çevrilmesi planlanmaktadır. İsveç, tarım arazisinin yüzde 10'unu organik üretime ayırma yasasını çıkarmıştır [2]. Türkiye'de ise organik tarım süreci bazı Avrupa ülkelerinin ekolojik ürün talebi üzerine ciddi olarak 1980'li yıllarda az sayıda çiftçi ile başlamıştır [4]. 1990 yılında 8 üründe 313 çiftçi 1.037 ha alanda üretim yaparken, 2008 yılında bu sayı 247 üründe 9.384 çiftçi ile 141.752 ha alana ulaşmıştır. Buna rağmen, günümüzde organik tarım üretimi toplam tarımsal üretimin 1/1000'i düzeyinde seyretmektedir [5]. Türkiye, 20 milyar dolarlık dünya organik ürün pazarında, yaklaşık 37 000 000 dolarlık paya sahiptir. Ülkemiz, sahip olduğu ekolojik özellikler nedeniyle, organik tarımsal üretim açısından önemli üstünlüklere sahiptir; ancak, dünya pazarlarından aldığı pay çok düşüktür [2].

Doğu Karadeniz Bölgesi, insektisit, herbisit ve fenni gübre kullanımı verilerine göre Türkiye'de en az endüstriyel kirlenmenin olduğu bakir alanlardan biridir. Bölge'nin kimyasal gübre ve ilaçlar ile kirlenmemiş olması bilinçli olarak çevreci bir yaklaşımın ürünü değildir. Aksine, bölgenin dağlık coğrafik yapısı, arazilerin küçük ve parçalı olması ve maddi imkânsızlıklar sebebi ile kimyasal gübre ve ilaç kullanılamaması nedeniyledir. Bu bakımdan Bölge, organik tarım açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir [6].

Konvansiyonel Hayvansal Üretim

Türkiye genelinde ortaya çıkan büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığındaki sayısal azalmaya paralel olarak, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de önemli azalmalar ortaya çıkmıştır [11, 12]. Bunun sonucunda, Doğu Karadeniz Bölgesi hayvan sayıları bakımından Türkiye ortalamasına göre, arı kovanı ve sığır sayısı hariç diğerlerinde önemli bir yere sahip değildir. (Çizelge 4).

Çizelge 4. TR90 ve Türkiye Konvansiyonel Yetiştiriciliği Yapılan Hayvan Sayıları

Hayvan Sayısı	TR90	TR90/TR (%)	Türkiye (TR)
Koyun	363.074	1.57	23.089.691
Keçi	32.600	0.52	6.293.233
Sığır *	Kültür	68.330	4.197.890
	K.Melezi	245.407	4.707.188
	Yerli	112.364	2.464.722
	Toplam	426.101	11.369.800
Manda *	2.831	3.34	84.726
Kanatlı	T. Etçi	12.215	163.984.725
	T. Ymrt.	374.347	70.933.660
	Hindi	1.375	2.942.170
	Ördek	1.634	396.851
	Kaz	833	715.555
	Toplam	390.404	238.972.961
Arı Kovanı	837.528	14.95	5.602.669

TÜİK (2009): Mezbaha, kombina ve kurban bayramı kesimlerini kapsar.

Konvansiyonel Su Ürünleri

Türkiye, su ürünleri yetiştiriciliği bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. 2010 yılı su ürünleri üretimi bir önceki yıla göre %4.8 artış göstererek yaklaşık 653 bin ton'a ulaşmıştır [13]. Üretimin yaklaşık %61.2'si deniz balıklarından, %7.1'i diğer deniz ürünleri, %6.16'ı içsu ürünlerinden ve %25.6'sı yetiştiricilikten elde edilmiştir. Çizelge-5'te görüldüğü gibi Bölge, Ülkemizin su ürünleri kültür üretimi içinde, içsu alabalık üretiminde %7.6, deniz alabalıklığında %8 ve levrek üretiminde ise %2.6'lık paya sahiptir [13].

Çizelge 5. Türkiye'de ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Konvansiyonel Su Ürünleri Kültür Üretimi (ton)

Yer	Alabalık İç Su	Alabalık Deniz	Levrek
Gümüşhane	1.898	-	-
TR9	5.781	4534	1231
TR9/ TR (%)	7,6	88	2,6
TÜRKİYE	75.657	5.229	46.554

TÜİK, 2010

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Organik Tarım Organik Bitkisel Üretim

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki toplam 72 üründe, 2.289 çiftçi ile 6.118 hektar alanda organik bitkisel üretim faaliyeti yapılmaktadır [5, 12]. Bu üretim faaliyetlerinden 20.135 ton bitkisel ürün alınmıştır (Çizelge 6). Bölge, bu bitkisel üretim miktarı ile Türkiye organik bitkisel üretimin %1.5'lik kısmını oluşturmaktadır. Organik üretim yapan çiftçi sayısı ise Türkiye toplam organik çiftçi sayısının %5.4'ünü oluşturmuştur. Bölge'nin ülke organik bitkisel üretimindeki payına nispeten çiftçi sayısının yüksek olmasının nedeni, zaten kısıtlı araziye sahip olan Bölge'de miras hukuku nedeni

ile de küçülen arazilerde çok sayıda çiftçi ile organik bitkisel üretimin yapılmasıdır.

Çizelge 6'da görüldüğü gibi, Bölge illeri içerisinde Artvin, organik ürün sayısı (26 adet), çiftçi sayısı (959 adet) ve toplam organik bitkisel üretim alanı (3.029 ha) bakımından ön plana çıkarken, Gümüşhane ili ise toplam organik bitkisel üretim bakımından (9.679 ton) ön plana çıkmıştır.

Türkiye, Doğu Karadeniz Bölgesi ve illerinde organik sebze üretim miktarları Çizelge 7'de verilmiştir. Bölge, Türkiye'ye oranla organik yeşil fasulye üretiminin %16.5'sini üretmektedir. Bunun yanında, Bölge'de küçük çapta organik biber, kabak, patlıcan, domates, maydanoz ve lahanaya üretimi yapılmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi, bazı tarla bitkileri üretiminde üretim miktarları bakımından Türkiye toplam üretim miktarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Çizelge 8).

Bu ürünlerin başlıcaları; Kuru fasulye (%94.3), tritikale (%48.5), mısır (%47), ayçiçeği (%45.4) ve yem bitkisi (%43.4). Bölge illeri arasında organik tarla bitkileri üretiminde Gümüşhane en yüksek üretim potansiyeli ile ilk sırada yer almaktadır. Gümüşhane'de üretimi yapılan organik tarla bitkileri üretiminin büyük kısmı organik yem bitkileri üretimi oluşturmaktadır. Üretimde Gümüşhane'yi Artvin izlemektedir. Trabzon, Giresun ve Rize'de arazi yapısı ve iklim şartlarından dolayı organik tarla bitkileri üretimi bulunmamaktadır.

Çizelge 6. Organik Bitkisel Üretim Alanında Doğu Karadeniz Bölgesi İllerinde 2010 Yılı İtbari ile Ürün Sayıları, Çiftçi Sayıları, Üretim Alanları ve Miktarları

İller	Organik Ürün Sayısı	Çiftçi Sayısı	Toplam Alan (ha)	Üretim Miktarı (ton)
Trabzon	13	242	340	643
Ordu	9	345	1.529	2.345
Giresun	2	11	60	45
Rize	3	663	219	1.803
Artvin	26	959	3.029	5.620
Gümüşhane	19	69	941	9.679
TR90(%)	72	2.289	6.118	20.135
TR	216	42.097	510.033	1.343.737
TR90/TR(%)	33.3	5.4	1.20	1.5

(TKB, 2010)

Çizelge 7. Türkiye, Doğu Karadeniz bölgesi ve İllerinde Organik Sebze Ürünlerinin Üretim Miktarları (ton)

	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR 90	TR	TR 90/TR (%)
Biber	-	0.5	-	-	-	-	0.5	2650.5	0,0
Kabak	-	0.5	-	-	-	-	0.5	405.7	0,1
Patlıcan	-	0.5	-	-	-	-	0.5	413.9	0,1
Domates	-	-	-	-	4.10	-	4.10	12185.3	0,0
Fasulye	-	1.6	-	-	88.0	2.9	92.4	559.7	16,5
Maydanoz	-	0.03	-	-	-	-	0.03	84.5	0,0
Lahana	-	-	-	-	1.30	-	1.3	854.6	0,2

(TKB, 2010)

Çizelge 8. Türkiye, Doğu Karadeniz bölgesine illerinde Organik Tarla Ürünlerinin Üretim Miktarları (ton)

Ürünler	Ordu	Artvin	Gümüşhane	TR 90	TR	TR 90/TR (%)
Arpa	-	3.6	199.7	203.3	3283.6	6,2
Buğday	-	13.7	138.0	151.7	23984.6	0,6
Yulaf	-	-	22.0	22.0	251.1	8,8
Çavdar	-	-	3.5	3.5	438.1	0,8
Tritikale	-	-	16.0	16.0	33.0	48,5
Çeltik	-	23.4	-	23.4	161.6	14,5
Mısır	2.30	322.8	6597.0	6922.1	14722.1	47,0
Yonca	-	864.8	1303.0	2167.8	17700.5	12,2
Korunga	-	-	518.8	518.8	7705.0	6,7
Fig	-	75.1	121.8	196.9	10918.4	1,8
Çayır	-	396.9	1.0	397.9	10218.2	3,9
Yem Bitkisi	-	2.2	218.0	220.2	507.0	43,4
Fasulye (Kuru)	-	135.8	-	135.8	144.0	94,3
Patates	-	2.6	-	2.6	1658.9	0,2
Mercimek	-	-	0.6	0.6	8363.2	0,01
Ayçiçeği	-	-	377.0	377.0	830.7	45,4

Çizelge 9. Türkiye ve Doğu Karadeniz bölgesi Organik Meyve Ürünlerinin Üretim Miktarları (ton)

Ürünler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR 90	TR	TR 90/TR (%)
Çay	196	-	-	1776	-	-	1972	1972	100
Kivi	29	-	-	16	-	-	45	59	76,6
Fındık	414	2340	2	11	2488	-	5254	7945	66,1
Ceviz	-	0	-	-	384	-	384	1087	35,3
Armut	-	-	-	-	218	17	235	1717	13,7
Elma	-	0	-	-	519	106	625	39360	1,6
Diğer	4	0	3	0	76	26	110	80853	0,1
Toplam	643	2340	5	1803	3685	149	8624	132992	6,5

(TKB, 2010)

Bölge'nin organik çay üretiminde söz sahibi iller Rize (1776 ton) ve Trabzon (196 ton)'dur. Bölge'de organik fındık üretiminde Artvin (2448 ton) ve Ordu (2340 ton) iller ilk sırada yer almıştır.

Türkiye toplam organik meyve üretiminde Doğu Karadeniz Bölgesi önemli bir potansiyele sahiptir (Çizelge 9). Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye'deki toplam organik çay (%100), kivi (%76.6) ve fındık (%66,1) üretiminin önemli bir kısmını karşılamaktadır [5, 15].

Bölge iller içerisinde Artvin organik ürün çeşidi ve üretim miktarı açısından ilk sırayı almıştır. Artvin ili, Türkiye organik ceviz üretiminin %35.32'sini, fındık üretiminin %31.32'sini, armut üretiminin %12.7'sini ve ayva üretiminin %3.14'ünü karşılaması ile bu ürünler bakımından önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Gümüşhane'de ise elma hariç diğer ürünlerin üretimi kayda değer görülmemektedir.

Organik Hayvansal Üretim

Bölge'de organik büyükbaş hayvan yetiştiriciliği sadece Gümüşhane ilinde yapılmaktadır (Çizelge 10). Gümüşhane ili Türkiye'nin organik süt üretiminin %95'ini karşılamaktadır

[6]. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde organik küçükbaş hayvan yetiştiriciliği bulunmamaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 2010 kayıtlarına göre, sadece Rize ve Artvin illerinde 57 çiftçi 1.744 kovanla organik arıcılık faaliyeti yapmıştır [12]. Bu faaliyet sonucu 14.5 ton organik bal üretilmiştir (Çizelge 11). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde organik arıcılıkla uğraşan çiftçi sayısı, kovan sayısı ve üretilen bal miktarı, Türkiye'de organik arıcılıkla uğraşan çiftçilerin %29.85'ini, kovan sayısının %11.87 ve üretim miktarının ise %6.97'sini oluşturmaktadır.

Çizelge 10. Türkiye, TR90 Bölgesi ve Gümüşhane'de Bulunan Organik Büyükbaş Hayvan Sayıları (adet)

Ürünler	Gümüşhane	TR 90	TR
Buzağı	327	327	758
Dana	22	22	516
İnek (süt)	1353	1353	2146

(TKB, 2010)

Çizelge 11. Türkiye, Doğu Karadeniz bölgesine illerindeki Organik Arıcılıkla Uğraşan Çiftçi Sayısı, Kovan Sayısı ve Üretim Miktarları (ton)

Ürünler	Rize	Artvin	TR 90	TR	TR 90/TR (%)
Çiftçi	16	41	57	191	29,85
Kovan	475	1269	1744	14699	11,87
Üretim	4	10.5	14.5	208.2	6,97

(TKB, 2010)

Organik Su Ürünleri

Doğu Karadeniz Bölgesi temiz su kaynakları ile organik balık yetiştiriciliği konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Henüz tüm illerde organik balık yetiştiriciliği konusunda yeterli adımlar atılmamıştır. Ancak, Rize'de organik alabalık projesi çalışmaları başlamıştır. Hazırlanan proje, Türkiye'de ilk ve tek organik alabalık projesi olma özelliği taşımaktadır. 1 adet Çayeli İlçesi'nde, 2 adet Çamlıhemşin İlçesinde olmak üzere toplam 3 işletmede organik alabalık üretimi yapılmaktadır. Çamlıhemşin ilçesinde 1 işletme organik alabalık üretiminde henüz geçiş sürecindedir [14].

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de üretim ve tüketim çılgınlığı başlamıştır. Bunun sonucunda, artan talebi karşılamak için arz artmıştır. Arzın artışı kimya sanayinin rolü küçümsenmemelidir. Ülkenin her köşesinde az girdi yüksek gelir yaklaşımı sergilenirken, doğada hızla kirlenmektedir. Gelişen bu aşamada, gelecek nesillerin nefes alacağı bazı alanların oluşturulması, korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması kaçınılmazdır. Türkiye'de bu amaca uygun alanların başında Doğu Karadeniz Bölgesi gelmektedir. Bölge'nin sahip olduğu engebeli coğrafyası nedeniyle, tarımda mekanizasyondan uzak geleneksel üretim metotlarının kullanılması, ekonomik nedenlerden dolayı tarım alanlarında kimyasal girdi (Gübre, ilaçv.b.) kullanımının düşük olması, zengin flora ve faunasının bulunması, sanayi tesislerine dayalı kirliliğin az olması, korunmuş temiz su havzalarının ve organik içsu balıkçılığına uygun alanların bulunmasından dolayı organik tarıma uygun bir bölge konumundadır. Bölge'nin halen organik olarak üretimi yapılan çay, fındık, kivi, bal, balık ve süt gibi tarımsal ürünlerde ülke

genelinde söz sahibi olması nedeniyle; mevcut tarımsal potansiyelini geliştirerek kullanmakve dinamiklerini harekete geçirmek mümkündür. Bu sayede, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde büyük oranda organik tarıma geçişin sağlanmasıyla; Bölge'nin sahip olduğu organik tarım potansiyeli ve ürün zenginliği göz önüne alınarak, çevreci ve insan sağlığına önem veren bir yaklaşımla; bitkisel ve hayvansal üretimde miktar ve kaliteyi yükseltmek, iç ve dış pazarda Bölge'nin rekabet gücünü yükselterek ekonomik gelir düzeyini arttırmak mümkün görülmektedir. Bu amaç için, bölge üniversiteleri, illerin tarım teşkilatları, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve DOKA işbirliği kaçınılmazdır. Kurulacak işbirlikleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi'nin organik tarım açısından mevcut problemleri ve sahip olunan güçlü yönlerinin ortaya konulması üzerinebir stratejinin geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Şartların olgunlaştırılması durumunda, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin ülkemiz için ilk organik vadi modeli olması mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- [1] Anonim, 2007. TR9 Doğu Karadeniz Bölgesi Tarım Mastur Planı. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- [2] Anonim, 2004. Bitki Yetiştiriciliği, Bitki Koruma ve Çevre Sağlığı. 2. Tarım Şurası, 3. Komisyon. Ankara
- [3] Anonim, 2011a. FiBL/IFOAM Survey, based on data from governments, the private organic sector and certifiers.
- [4] Ak, İ., 2008. Ekolojik/Organik Tarım ve Çevre. Ekolojik Yaşam Derneği Yayınları. No:1, Bursa.
- [5] Anonim, 2010a. Genel organik tarımsal üretim verileri (Geçiş süreci dahil). Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (<http://www.tarim.gov.tr>).
- [6] Anonim, 2011b. Ketkit Vadisi Organik Tarım Potansiyeli. Gümüşhane Üniversitesi ve Yerel Yönetimler Bölge Raporu.
- [7] Anonim, 2010b. TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı (Trabzon, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize). Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA).
- [8] Anonim, 2012a. Meteoroloji Genel Müdürlüğü (Erişim: www.mgm.gov.tr).
- [9] Anonim, 2012b. CPA Sınıflandırmasına Göre Tarım Alanları. Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr>).
- [10] Anonim, 2011c. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (Erişim: www.dsi.gov.tr).
- [11] Anonim, 2009. Organik hayvansal üretim verileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (<http://www.tarim.gov.tr>).
- [12] Anonim, 2010c. Organik Hayvansal Üretim Verileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (<http://www.tarim.gov.tr>).
- [13] Anonim, 2012c. Su Ürünleri Üretimi. Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr>).
- [14] Anonim, 2012d. Rize'de Organik Alabalık Yetiştiriciliği Çalışmaları. Rize Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü. Rize Organik Tarım Çalıştayı Sunumları.
- [15] Anonim, 2012e. Bitkisel Üretim Verileri. Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr>).